

nu teosofiju, budući da je slobodan samo onaj, ko daje slobodu drugima.

Na kraju, normalan odnos u društvenoj sferi predstavlja se time, da viši stepen te sfere ili treći član religiozne celine — duhovno društvo ili crkva, u slobodnom unutrašnjem savezu sa društvenošću političkom i ekonomskom, obrazuje jedan svrsishodan organizam — slobodnu teokratiju ili svrsishodno društvo. Crkva, kao takva, ne mešajući se u upravne i ekonomske poslove, daje državi i zemlji višu svrhu i bezuslovno pravilo njihove delatnosti. Drugi i rečima, država i zemlja su savršeno slobodne da raspolažu svim svojim sopstvenim sredstvima i silama, samo ukoliko imaju u vidu te više potrebe, kojim se duhovno društvo definiše, koje na taj način, slično božanstvu, sve neizostavno pokreće a samo staje nepokretljivim...

Sada smo dobili odgovor na pitanje koje smo sebi u početku postavili, o svrsi ljudskog postojanja: a ona je opredeljena kao obrazovanje svesvrshodne opšteljudske organizacije u obliku svrsishodnog sačinjavanja ili slobodne teurgije, svrsishodnog znanja ili slobodne teosofije i svrsishodnog društva ili slobodne teokratije. Sadašnja objektivna prirodnost sastoji se u tome za čoveka, da on može da služi toj svrsi slobodno i saznavalački, poistovećujući s njom svoju ličnu volju, a to poistovećivanje, koje je zajedno s tim oslobođenje čoveka, neizbežno će se dogoditi, kada on zaista istinu te ideje — »Saznajte istinu, i istina će vas učiniti slobodnim«.

Ali iz tri opšte sfere običnog ljudskog bivstvovanja, dve — slobodna teurgija i slobodna teokratija, u svom oblikovanju i razvitku potpadaju pod tako osobene uslovljenosti, da se one ne nalaze ni u kakvoj neposrednoj zavisnosti od volje i delovanja posebnog lica, koje je samo po sebi nemoćno i da počne, i da usmeri normalno obrazovanje. Samo u jednoj sferi — slobodnoj teosofiji i svrsishodnog znanja — poseban se čovek javlja kao sadašnji subjekt i radnik, i ovde lično saznanje ideja već jeste načelo njihovog ostvarivanja. Nastojanje u toj sferi postaje na taj način obavezno je za svakoga, ko je saznao normalnu svrhu ljudskog razvoja.

Iz: *Sobranie sočinenij*, Tom I, S. — Peterburg, 1877. str. 260—264.

kritika apstraktnih načela vladimir sergejevič solovjov

Moguće je, na kraju krajeva, kako to i čine privrženi naslednici tradicionalne teologije, naprosto opovrći sav umstveni razvitak poslednjih vekova, priznati ga za proizvoljnu zabludu i neko novo padanje u greh. Takva je pretpostavka moguća, premda je bolna. No, pre nego što se prihvati, sledeće da se zatraži objašnjenje koje više odgovara toj velikoj istorijskoj činjenici. Temelje za takvo objašnjenje lako ćemo naći u samom karakteru religioznog saznanja, te tradicionalne teologije, od koje se rastavio i koju je opovrgao naš um. Stvar je u tome, što je uz sve svoje dostojanstvo ta teologija lišena dva svoja obeležja koja nužno ulaze u puno shvatanje istine: kao prvo, ona isključuje slobodan odnos razumevanja religioznog sadržaja, slobodno usvajanje i razvijanje tog sadržaja (razumom; kao drugo, ona ne ostvaruje svoje sadržaje u materijalnoj empirijskoj znanja. U tom veličanstvenom sistemu religioznih istina nedostaje slobodno razvijanje ljudskog (raz)uma i bogatstvo znanja materijalne prirode, dok je međutim i to i drugo neophodno. Premda opit (pokušaji saznanja) može da nam da samo materijalno za ostvarivanje istine i (raz)um samo opšte forme za njeno razvijanje, sama istina je data jedino u oblasti religioznog znanja, ipak materijalno ostvarivanje i formalni razvoj trebaju samoj istini, jer bi inače bila lišena punoće i stvarnosti; a ako su (raz)um i opit lišeni istine bez mističkog znanja, to je bez (raz)uma i opita sama istina lišena potpunosti i stvarnosti. Prema tome, ako su realizam i racionalizam, to jest isključivo utvrđivanje realnog eksperimenta ili razumnog mišljenja u oblasti znanja što sama predstavljaju apstrakcije, jednostrana načela, dovodeći samo do poričućih ishoda, a tačno se toliko apstraktno, jednostrano, javlja i isključivo utvrđivanje religioznog elementa u oblasti znanja. Ako istina ne može da se definiše samo kao misao razuma, ako ona ne može da se opredeljuje samo kao činjenica opita, tačno se tako ona ne može ni opredeljavati samo kao dogmat vere. Po onome što podrazumeva ona treba da bude i to, i drugo i treće. Među njima tradicionalna teologija određuje istinu samo kao dogmat vere, te se na taj način javlja kao *apstraktni dogmatizam* /izvučeno učenjaštvo/, koje se s odbojnošću odnosi i prema (raz)umu i prema nauci. Ali takav apstraktni dogmatizam zatvara u sebi očiglednu unutrašnju protivrečnost. U oblasti bogoslovije istinu poznajemo kao apsolutnu ili božansku, doduše, apsolutna božanska istina i ne može da bude jednostrana, isključiva; ona treba da bude istina svega, treba da bude sve u svemu. Stoga, jednom je dato mišljenje i opit, a jednom se naš subjekt prema svemu ne odnosi samo mistički, već takođe racionalno i empirijski, a apsolutna istina treba da se pojavi i u tim odnosima, treba da se rasprostrani i na njih i postane istinom (raz)uma i opita; u suprotnom pak slučaju, ona već neće biti apsolutnom. Ako istina vere ne može da postane istinom (raz)uma, ne može da bude i njegovom istinom, nema, shodno tome, sile nad njim, samim tim razum poseduje osnov da poriče tu istinu; a ako pak ta istina ne može da postane istinom i

za opit, to opitu, nauči, ništa drugo ne preostaje do da je opovrgne. Na taj način, poričući odnos (raz)uma i nauke prema religioznom znanju, opravdava se apstraktno dogmatičkim karakterom same teologije, koji protivreći apsolutnom značenju religiozne istine, pa sledi da zadatak nije u tome, da se uspostavi tradicionalna teologija u njenom isključivom značenju religiozne istine, već naprotiv, da je se oslobodi od apstraktnog dogmatizma, da se uvede religiozna istina u oblik slobodno-razumevajućeg mišljenja i da se ostvari u datostima eksperimentalne nauke, te teologija postavi u unutrašnjoj vezi sa filozofijom i naukom, i na taj način organizuju sve oblasti istinskog znanja u puni sistem slobodne i naučne teosofije.

Nakon svega predhodećeg treba da bude jasno da takva organizacija znanja nije proizvoljna potreba, već da je bezuslovno neophodna za samo znanje, koliko je neophodna za filosofiju i nauke toliko i za teologiju; premda, kao što smo videli, nauka i filosofija u svojoj rastavljenosti i apstraktnosti, bez unutrašnje povezanosti sa mističkim znanjem, lišeni istine, same sebe podrivaju. Bez takve organske veze s filozofskim i naučnim elementom, teologija čak i kad ovladava istinitim sadržajima, ostaje bez te potpunosti i stvarnosti, koje su potrebne apsolutnoj istini.

I tako, organizacija celokupnog znanja u slobodnu teosofiju je bezuslovno neophodna. Kako je moguća i u čemu posebno treba da se sastoji takva organizacija?

Ako je istina znanja, kao objektivna, dužna da sama sobom izražava istinu postojećeg, to je pravilno odnošenje između elemenata našeg saznanja jedino moguće, kada postoji pravilno odnošenje među elementima naše stvarnosti, takvog bitija, koje sačinjava predmet našeg saznanja. Ukoliko prirodno (empiričko) i facionalno načelo u našem saznavanju treba da bude iznutra vezano s njegovim mističkim načelom, koje u njima i kroz njih treba da se ostvaruje, to se povezanost ta tri elementa može da bude dostignuta samo ako se i u našem stvarnom bitiju ostvaruje božansko načelo posredstvom ljudskog načela, ili realizuje u elementima prirode kao svojoj materiji. Takva realizacija božanskog načela prisutna je u izvesnoj meri u našoj stvarnosti; ali ta je realizacija samo delimična i u posebnim slučajevima, a božansko načelo uopšte ne ulazi /prohodi/ u naš ljudski život, a stoga se ne realizuje ni u prirodi. Već ta osnovna činjenica, da za nas postoje spoljašnje, za nas strane, i za nas slučajne stvari, da se cela priroda za nas javlja nečim stranim, teškim i opterećujućim, zahvaljujući čemu naš (raz)um ne nalazi u toj prirodi nikakav unutrašnji sadržaj, dužan da se ograniči na pustopostojanje, tada kada pri normalnom odnosu naše (raz)umno suštastvo dobijajući i slobodno usvajajući božanski sadržaj, sprovidilo bi ga i njime odjedinjavalo svu mnogostrukost prirodnog bitija. Pri tome bi, i ovo je poslednje, kao realizovana istina, a ne kao slučajna činjenica, dejstvujući na naš (raz)um mogla da mu udeli sve novije i novije sadržaje, jasne i unutrašnje neophodne, i sam taj osnovni fakt, da svet, u kojem postojimo, umesto toga da bude realizacija našeg najdubljeg božanskog suštastva, za nas jeste svet spoljašnji i stran, te očevidno znači da u našoj stvarnosti nema istine, da mi ne živimo u istini, a otuda i ne poznajemo istinu. Konačno, istina jeste u Bogu večno, ali ukoliko u nama nema Boga, mi i ne živimo u istini; te nije samo naše saznanje lažno, već i samo naše bitije i sama naša stvarnost. Time je za istinsku organizaciju znanja neophodna organizacija stvarnosti. A to već nije zadatak saznanja, kao sveprihvatajuće /vasprinimajuće/ misli, već misli koja gradi ili stvaralaštva.

Sva priroda, svi empirijski elementi našeg bitija treba da budu organizovani, da budu iznutra podčinjeni našem duhu, kao što naš duh treba da iznutra bude podčinjen božanskom.

Ako svaki stvarni predmet, za nas postojeći, predstavlja, kao što znamo, nekakvu organizaciju činjeničnih elemenata, uslovljenu nekim delimičnim činom prirodnog stvaralaštva, to je organizacija sve naše stvarnosti zadatak univerzalnog stvaralaštva, predmet velike umetnosti — preko čoveka ostvarivanja božanskog načela u svojoj empirijskoj, prirodnoj stvarnosti, ostvarivanja putem čoveka božanskih sila u najrealnijem bitiju prirode — *Slobodna teurgija*.

Na taj način, istraživanje teorijskih elemenata ljudskog duha dovodi nas samo do definisanja zadataka i opštih principa istinskog znanja, a ispunjavanje tog zadataka, ostvarivanje tih principa, to jest stvarna organizacija istinskog znanja kao slobodne teosofije, javlja se kao uslovljena ispunjavanjem drugog velikog zadataka — organizacije same naše stvarnosti ili realizacije božanskog načela u samom bitiju prirode. Taj zadatak ja određujem kao zadatak umetnosti, a njene elemente nazivam na taj način u sferu čuvstvenosti. Takvo postavljanje pitanja javlja se kao potpuno paradoksalno. Zadatak umetnosti u svojoj potpunosti, kao slobodne teurgije, po mom se određenju sastoji u tome, da se pre sazda postojeća stvarnost, te na mesto datih spoljašnjih odnosa između božanskih, ljudskih i prirodnih elemenata, izgradi uopšte i delimično, u svemu i svakom, unutrašnja organizacija odnošenja ta tri načela. Već i u tako opštem apstraktnom izrazu, taj se zadatak ne bi samo razlikovao od opštepriznatih zadataka umetnosti, nego bi im delimično bio suprotstavljen, a delimično s njim ne bi imao uopšte ništa. To opet jer se za zadatak umetnosti obično priznaje ili neko proizvođenje postojećih stvarnosti ili proizvođenje takvih likova i formi, da izražavaju samo subjektivne sadržaje našeg duha i njegov odnos prema prirodi, ne posedujući nikakav stvarni uticaj na ovu poslednju.

Nužno mi predstoji da opravdam svoje gledište kroz istraživanje suprotnih i ukazivanje na njihove propuste. To će i da bude predmet poslednjeg posebnog dela sadašnjeg ispitivanja.

S ruskog preveo: Aleksandar M. Petrović